

Tarihsel Süreç İçinde Çocuk*

ZEYNEP ERKUT**

SERAP BALCI**

SUZAN YILDIZ**

Özet

Yetişkinlerin çocuklara yüklediği roller, anlamlar tarihsel dönemlere, kültür ve medeniyetlere göre değişim göstermiştir. Tarih öncesi dönemde; zayıf, hasta çocuklar ölüme terk ediliyor, engelli doğan çocuklar doğaüstü güçlerin cezalandırması olarak görülüyordu. İlk Çağ'da; baba çocuğunu köle olarak satabiliyordu. Varlıklı ailelerin erkek çocukları okula giderken, kızlar gidemiyordu. Orta Çağ'da; çocuk 'minyatür yetişkin' olarak kabul edilmekteydi. Kutsal dinlerin bu çağda yayılması ile çocuğun bir birey olarak değerli olduğu düşüncesi benimsenmiştir. Geç dönem orta çağda ise birçok savaş, kıtlık, salgın yaşanmış, birçok çocuk ölmüştür. Rönesans ve devamında hümanizm kavramı ele alınmış ve çocuk önem kazanmıştır. Özellikle burjuva ailelerinde çocuk ile yakın ilişkiler kurulmuştur. Diğer yandan çocuklar sanayi devriminin gerçekleştiği 19. yüzyılda ucuz işçi olarak görülmüş, tehlikeli koşullarda çalıştırılmıştır. Modern çağ ve devamında; çocuğa özgü bazı tatlılar, çikolata, gevrekler keşfedilmiş, ilk çocuk oyun alanı kurulmuştur. 1959'da "Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi" kabul edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde çocuğun eğitimine önem verilmiştir. Okula başlama zamanı gelmiş çocuklar için 'Âmin Alayı, Dua Alayı' adı verilen törenler düzenlenmiştir. Ayrıca saray yaşamında doğan bebekler için 'Beşik Alayı' adı verilen tören yapılmış ve bu bebeklerin doğumu sevinçle karşılanmıştır. Cumhuriyet döneminde sevdiklerine 'çocuk' diye hitap eden Atatürk tarafından çocuklara bayram hediye edilmiştir. Bu literatür derlemesinde çocuğa bakış açısı ve çocuğa verilen değer tarihsel süreç içinde irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, tarih, dönem, yaklaşım, çağ

Abstract

Roles, meaning imposed by adults to children has showed changes according to historical periods, cultures and civilizations. In prehistoric period; weak, sick children are being left to die, children born with disabilities was seen as a

* Bu çalışma I. Disiplinlerarası Çocuk ve Kadın Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

punishment of supernatural powers. In antiquity; father could sell his child as slave. Boys of the wealthy families while go to school, girls could not go. In the middle ages; child was accepted as 'miniature adult'. In this age the idea that the child is valued as a person was adopted with the spread of the holy religions. In late middle ages many wars, famine, epidemics occurred, many children have died. In the Renaissance and continued the concept of humanism discussed and child has gained importance. Especially in the bourgeois family has established close relationships with children. On the other hand, children was seen as cheap labor in the 19th century that occurred of the industrial revolution. Modern age and continue in; child specific some sweets, chocolate, cereals has been discovered, first children's play area has been established. In 1959 "The Universal Declaration of Rights of the Child" was adopted. Attention was given to the child's education in the Ottoman Empire. Ceremony was organized called that 'Amen Regiment, Prayer Regiment' for the children that it is time to start school. In addition ceremony was made called that 'Cradle Regiment' for babies that born to palace life and birth of this baby was welcomed joyfully. In the Republic period feast has given to children as gift by Atatürk who called 'child' his loved ones. In this literature review perspective on child and value of given to the child will be scrutinize in the historical process.

Keywords: Child, history, period, approach, age

Giriş

Çocuk henüz bedensel, ruhsal ve sosyal yönlerden erginliğe ve olgunluğa ulaşmamış bireydir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde "Çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır" tanımı yer almaktadır (U.N. General Assembly, 1989, madde 1). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'ne göre 10 yaş öncesi çocukluk, 10-19 yaş arası ergenlik dönemidir. Yasalara göre ise 18 yaşında ergenlik dönemi sona erip yetişkinlik dönemi başlamaktadır, yani 18 yaşına kadar birey yasal anlamda çocuk kabul edilir (Bülbül, 2004, s. 206). Tüm toplumlarda çocuklar, geleceğin yetişkini olarak özenle yetiştirilen, eğitilen ve eldeki olanakları en üst düzeyde kullanarak, tüm gereksinimleri karşılanmaya çalışılan değerli bireylerdir. Çocuk minyatür bir erişkin değil, kendine özgü bir bireydir (Törüner ve Büyükgönenç, 2012, s. 2).

Yetişkinlerin çocuklara yüklediği roller ve anlamlar tarihsel dönemlere, kültür ve medeniyetlere göre değişim göstermiş, çocuğa dönemsel olarak farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Bu literatür derlemesinde çocuğa bakış açısı tarih öncesi dönem, ilk çağ, ortaçağ, rönesans dönemi, modern çağ başlıkları altında incelenmiştir. Ayrıca ülkemizde çocuğa bakış açısı Osmanlı

Devleti'nde çocuk, Cumhuriyet döneminde çocuk başlıkları altında ele alınmıştır.

Tarih Öncesi Dönemde Çocuk

Tarih öncesi zamanlarda yaşam hakkında çok az şey bilinmektedir. Ancak çocuk bakımının günümüzde varlığını sürdüren birçok uygarlık tarafından önemsendiğine inanılmaktadır (Çavuşoğlu, 2013, s. 1). Bu uygarlıklar çocukları çocuk olduğu için değil geleceğin yetişkini olduğu için önemsemekteydi ve yetişkinlere verilen değer verilmemekteydi. Bu durumun bir örneğini Milattan Önce Çatalhöyük bölgesinde yaşamış uygarlıklarda görmek mümkündür. Çocuklar erişkin sayılmadıklarından erişkinler gibi 'temiz' sayılan evin kuzeyine değil, günlük yaşantının olduğu, ocağın bulunduğu 'kirli' kabul edilen alanlara gömülüyordu (Yurdakök, 2016, s. 2).

İlkel toplumlar göçebe hayatı yaşamakta, yiyeceklerini temin etmek, güvenliklerini sağlamak için hem vahşi hayvanlar hem de kötü hava koşullarıyla mücadele etmek zorundaydı. Bu yüzden çocukların bu şartlara uyum sağlayabilmesi için hasta ya da zayıf düşmemesi gerekiyordu. Toplum kurallarının zamanla değişmesiyle zayıf ve hasta çocuklar ölüme terk ediliyordu (Marlow, 1977, s. 3).

İlkel toplumlarda da kız çocukları erkekler kadar iş gücü sağlayamadığı için öldürülmekteydi. Bu dönemlerde çocuğun yaşamı için fiziksel bakım yetersiz olmasına rağmen kültürler arasında değişmekle beraber anne, çocuğu için hep koruyucu olmuştur (Marlow, 1977, s. 3). Büyük ihtimalle bazı çocuklar annelerinin korumaları sayesinde hayatta kalmayı başarmıştır. Örneğin yerleşik hayata geçmiş, ilkel tarımla uğraşan toplumlara ait kazılarda 2-3 yaşında anneleriyle beraber gömülmüş çocuklar bulunmuştur (Başaranbilek, 1994, s. 48). Ayrıca bazı ilkel toplumlar doğüstü güçlere inanıyor, bir fırtına ya da kıtlığın nedeni doğüstü güçlerin kızgınlığı olarak kabul ediliyordu. Bu dönemde doğan engelli çocuklar ise bu doğüstü güçlerin cezalandırması olarak görülüyordu (Çavuşoğlu, 2013, s. 1).

İlk Çağ'da Çocuk

İnsanların verimli topraklar bularak yerleşik hayata geçmesiyle çocuğun toplumsal rolü ve önemi kademeli olarak değişti. Toplumsal yükümlülüğü artan çocuk yeni sorumluluklar almak zorunda kaldı (Marlow, 1977, s. 3). Bu dönemde toplumsal anlamda çocuğu korumak hiç düşünülmedi (Humanium, 2011). **Hammurabi Kanunları**'nda çocuklar ve aile yaşamı ile ilgili birçok madde bulunmaktaydı. Baba aile biriminin yüce başkanı olarak kabul edilirdi.

Kanunun 192, 193, 195. maddelerine göre çocuk kendisini büyüten babasına karşı saygısızlık gösterirse, babası tarafından ağır cezalar verilebilmekte, hatta suça göre parmak, göz veya dilini kaybedebilmekteydi. Baba ödeme veya borçları için çocuğunu teminat olarak gösterebilir, çocuğunu köle olarak satabilirdi. Yine de ebeveynin bu yetkisi sınırlandırılmış ve kölelik süresi 3 yıldan uzun tutulmamıştı (Lambert, 2008).

İlk çağlarda Nil Nehri'nin etrafına yerleşmiş olan **Mısırlılar** hava sıcak olduğu için çocuklarına genellikle elbise giydirmemekte, saçlarını kısa kestirmekteydi (Marlow, 1977, s. 4; Lambert, 2008). Arkeolojik araştırmalara göre popüler anlamıyla bilinen ilk oyuncakların Mısırlılara ait olduğu ve zengin bir oyuncak repertuarının bulunduğu bilinmektedir. Mısırlı çocukların oyunları günümüz oyunlarına benzerdi. Milattan Önce (M.Ö.) 5. yüzyılda Mısırlı çocukların tahta atlarla oynadıklarına dair bilgiler edinilmiş, M.Ö. 2. yüzyılda ise topaç, misket oynandığı kanıtlanmış ve yine aynı döneme ait Firavun mezarlarında oyuncak bebekler bulunmuştur (Karaman ve Nas, 2012, s. 105). Bu dönemde çocuklar genelde eğitim almaz, erkek çocuklar babalarına tarım ya da diğer çalışma alanlarında yardım ederken, kız çocuklar annelerinden yemek pişirmek, dikiş gibi uğraşlar öğrenirlerdi. Varlıklı ailelerin erkek çocukları okula gider, okuma, yazma, matematik öğrenirdi. Eğitim oldukça disiplinliydi, öğretmenler yaramaz çocukları dövebilirdi (Lambert, 2008). Ayrıca Mısır Uygarlığı anne sütüyle beslemeyi desteklemekteydi. Bu bilgiyi bu döneme ait Mısır Uygarlığı'nın heykellerinde kucağında bebeğini emziren anne figürleri desteklemektedir. M.Ö. 1500'ler gibi erken bir dönemde çocukluk hastalıklarının tedavisi için yetişkinlere verilenden farklı reçeteler uygulanıyordu (Marlow, 1977, s. 4).

Yunan ve Roma Uygarlıkları'nda çocuk doğduğu ilk 5 gün özel törenler yapılır ve bu sürenin sonunda bebek ailenin bir üyesi olabilirdi. Yasalarla aileye bebeğini terk etme hakkı veriliyor, bebekler yabancı insanlar tarafından evlatlık ediniliyordu. Ancak bu durum zamanla köleliğin gelişimine katkı göstermeye başladı (Lambert, 2008). Köleci Antik Yunan ve Roma uygarlıklarında babanın aile üzerindeki otoritesi sonsuzdu. Romalı baba çocuğunu istediği zaman terk edebilir, satabilir, sakat bırakabilir ya da öldürebilirdi (Kocaer, 2006, s. 11). Eski Yunan düşünürleri zeka ve kavrayış olarak kızların erkeklere göre daha gerilerde olduğunu savunmuşlardır ki bu sebeple Yunan toplumlarında sadece erkek çocuklar eğitim alabiliyordu. Ailelerin toplumsal statüsü açısından çocukların fiziksel gelişimleri ve güzellikleri önemliydi. Çocuklarına güzel elbiseler giydirir, erkek çocuklarının güçlü olması için fiziksel aktiviteyi önemserlerdi. Kız çocuklarını dansa ve spora yönlendirmelerinin sebebi ise, ileride güçlü erkek çocuklar doğurmalarını sağlamak ve askeri açıdan güçlü bir toplum oluşturmaktı.

Tüm bu uygulamalar çocuk için değil ailenin toplumsal konumu ya da genel anlamda toplum içindi (Marlow, 1977, s. 4; Lambert, 2008). Hipokrat (M.Ö. 460-370) yazılarında sık sık çocuk hastalıklarının özelliklerine yer vermekte, Celsus ise çocuk hastalıklarının tedavisinin yetişkinden farklı olduğunu belirtmekteydi (Yurdakök, 2016, s. 15; Lambert, 2008).

Antik Maya Toplumunu'nda anneler bebeklerine günde yalnız 3 kez bakım verirlerdi. Besleme sırasında bebek zemine yatırılır, anne ise üzerine eğilerek bebeğini emzirirdi. Beşiğe sığmayacak kadar büyük olan bebekler, bezler ve oyuncaklar yerleştirilmiş çukur içine bırakılıyor, böylece anne günlük işlerini yapabiliyordu (Lambert, 2008).

İsrail Toplumunu'nda anne ve çocuk bakımında hijyen çok önemliydi. Beslenme ve temizlik Yahudi toplumunda yer bulmuşken, sünnet de erkek çocuklar için yapılması gereken bir seremoniydi. Yahudi toplumunda ebeveynlik Allah tarafından onurlandırılma olarak görülürdü, bu yüzden geniş aileler önemsenmekteydi. Belki de ilk çağ İsrail'inde en kötü durum çocuksuz olan Yahudi kadınların durumuydu (Marlow, 1977, s. 4).

Çocuk öldürmek, özellikle sakat doğanları ve kız çocukları bebekken yok etmek eski toplumlarda yaygın görülmekteydi. Eskimolar bebeklerini buzlu suya atar, **Araplar** istemedikleri cinsiyette doğan çocuklarını diri diri kuma gömerlerdi (Kocaer, 2006, s. 12). **Çin, Hindistan, Meksika** ve **Peru** gibi ülkelerde bebeklerin güçlülüğünü denemek amacıyla nehirlere bırakılmaları sık uygulanan geleneklerdendi (Kocaer, 2006, s. 11). Eski toplumlarda çocukların Tanrılara kurban edilmesi de nadir değildir; bazı tarih öncesi kabilelerde çocuklar Tanrı için kurban edilirken, Orta Amerika kabilelerinde çocuklar yaygın olarak ve kitleler halinde yağmur yağdırması için yağmur Tanrısı'na kurban edilmiştir (Nasıroğlu, 2014, s. 68).

Orta Çağ'da Çocuk

Orta Çağda çocuk 'minyatür yetişkin' olarak kabul ediliyordu (Humanium, 2011). Buna kanıt olarak Orta Çağ dönemi resimlerinde çocuğun genelde annesinin kucağında minyatür insan şeklinde tasvir edilmesi gösterilebilir (Yapıcı ve Yapıcı, 2004). Ortaçağda çocuklara kötü davranılırdı ve yaygın şekilde çocuk taşınır bir eşya ya da bir mülk parçası olarak görülürdü. Kölelerin çocukları hayvanlarla birlikte yaşar ve çalışırdı. Disiplin katı, cezalar ağırdı (Elkind, 1999, s. 36).

Öte yandan Hıristiyanlık ve diğer kutsal dinlerin bu çağda yayılması ile insan yaşamının kutsallığını benimseyen felsefe yaygınlaştı. Hıristiyanlıktan önce çocuk ailenin genişlemesi, neslin devamı ve yaşlılık zamanında ebeveynin bakıcısı olduğu için önemliydi. Hıristiyanlıkla beraber çocuğun bir birey

olarak değerli olduğu düşüncesi benimsendi (Marlow, 1977, s. 4). Bunun yanı sıra İncil, çocukların günah ürünleri olduğunu yazıyordu. Doğuştan var olan kötülükleri ve içindeki şeytani kovmak için çocukları dövmek gerekiyordu. Bu konuda sorumluluk anne babaya düşüyordu (Kocaer, 2006, s. 12).

Çocukluk İslamiyet'te de geniş ve ayrıntılı olarak ele alınan konulardan biriydi. Müslüman inancının kaynaklarını oluşturan ayet ve hadislerde, çocukluğun yetişkinlikten farklı ve özel bir 'biyolojik' evre olduğunu, yetişkinliğe ancak belli bir hazırlıkla ulaşıldığını, çocuğun yetiştirilmesindeki esas sorumluluğun yetişkine verildiğini gösteren ifadeler yer almaktaydı (Tan, 1994, s. 21). Aynı zamanda kutsal dinler için zayıf olanı korumak, yardım etmek, güçlü ve sağlıklı olmaya karşılık ödenen bedel olarak görüldüğü için, çocuğu korumak bu çağda dinlerin yayılması ile önem kazanmıştı (Marlow, 1977, s. 4).

Geç Dönem Orta Çağ; savaşların, kıtlığın ve salgın hastalıkların yaşandığı bir dönemdi. Avrupa'da lepra, veba, çiçek gibi hastalıklar çok yaygındı (Çavuşoğlu, 2013, s. 1). O dönemde, bebek ve çocuk ölüm oranları çok yüksek olduğu için, altı yaşından küçük çocuklar, ailenin bir üyesi olarak görülmüyordu. Çocuklar ne ayrı tutuluyor, ne de özel bir kategori olarak tanımlanıyordu (Yapıcı ve Yapıcı, 2004).

Rönesans ve Modern Çağ Başlangıcında Çocuk

Rönesansla beraber hümanizm kavramı ön plana çıkmış, deneysel bilgi önem kazanmış; kağıt üretimi, matbaacılığın gelişmesi gibi önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak çocukluk kavramı Rönesans döneminde önem kazanmıştır (Yapıcı ve Yapıcı, 2004).

İngiliz pediatristlerin babası olarak nitelendirilen Thomas Phaer ve Alman Felix Wurtz'ün yazdığı iki tıp kitabı bu alanda yazılmış ilk kitaplardandır ve pediatrideki uygulamaları önemli ölçüde etkilemiştir (Onat ve Cenani, 1996, s. 4). Bu dönemde 'Emile' adlı kitabını yazan Jean Jack Rousseau kitabında çocuk hakları, hijyen ve bebek beslenmesi konularından bahsediyordu (Çavuşoğlu, 2013, s. 2).

Çocukla belli bir yakınlığı gerektiren aile ilişkileri ilk olarak burjuva ailelerinde doğmaya başlamıştır. 17. yüzyılda yazılmış birçok anı kitabında, burjuva ailelerinin çocuklarına gösterdiği yakınlıktan, şaşkınlıkla bahsedildiği görülmektedir (Yapıcı ve Yapıcı, 2004). Diğer yandan 17. ve 18. yüzyıllarda özellikle İngiltere'de istenmeyen bebeklerin bizzat anneleri tarafından uyurlarken üzerlerine yatarak, ezilerek öldürüldükleri bildirilmektedir (Kocaer, 2006, s. 12).

19. yüzyılda sanayi devrimi belki de çocuk kavramı açısından en karanlık çağlardan birisidir (Marlow, 1977, s. 4). Sanayi devriminin etkilerinin en çok görüldüğü Avrupa ülkelerinde 6-12 yaş arası çocuklar günde 12 saatten fazla çalışmaktaydı. Ucuz işçi olarak görülen çocuklar genelde pamuk fabrikalarında, giysi sanayisinde tehlikeli koşullarda çalıştırılıyor, birçok iş kazaları yaşanıyordu. Fiziksel yapıları daha uygun olan küçük çocuklar bellerine ip bağlanarak bacadan aşağı sarkıtılmaları yoluyla baca temizleme işinde çalıştırılıyordu (Lambert, 2008).

Modern Çağ ve Devamında Çocuk

Modern çağların başlangıcında bilim ve teknolojideki ilerlemeler, çocukların fabrikalardan okullara yönlendirilmesini sağlamıştır. Çünkü daha fazla eğitilmiş insana ihtiyaç vardı. 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı çocuğun dünyasını keşfetme zamanları oldu. Birçok insan, akademik yaşamını ve enerjisini çocukluğun keşfedilmesine ayırdı. Çocuğun biyolojik, psikososyal, zihinsel, ahlaki gelişimi incelendi, çocuğun eğitimi ve gelişimi önemsendi (Yapıcı ve Yapıcı, 2004).

Çocuğun eğitimi konusunda 17. yüzyılda ünlü düşünür John Locke eğitim ve öğretimin bir oyun, dinlenme şeklinde olması gerektiğini söylemişti. 19. yüzyılın sonunda bu önerinin peşinden giden aileler, eğitimciler hızla büyüyen ve değişen bir oyuncak sektörünün oluşmasına katkıda bulundu. Günümüzde de oynanan, eğitim öğretimi eğlence ile buluşturduğuna inanılan masa üstü oyunlar dediğimiz oyun türleri bu yüzyılda oluşmuştur (Kentel, 2011, s. 51).

19. yüzyılda çocuklar için önemli gelişmeler yaşandı. Çocukların sevdiği bazı tatlılar, gevrekler keşfedildi. İlk sütlü çikolata bu dönemde bulundu, ancak savaşların yaşandığı bu dönemde yoksul ailelerin çocukları için çikolata, gevrek lüksü. İlk çocuk oyun alanı 1859'da Manchester'da bir park içinde kuruldu. 19. yüzyıldan önce çocuklar genellikle yetişkinler gibi giydirilmekte, onlar için özel kıyafetler üretilmemekteydi. Bu yüzyılda çocuklar için özel giysiler yapılmıştı. Bunların en ünlüsü, o dönemin resimlerinde de sık sık gördüğümüz denizci kıyafetidir (Lambert, 2008).

19. yüzyılda çocuğun erişkinlerden farklı gereksinimlerinin olduğu ve erişkinin küçük bir kopyası olmadığı anlaşıldı (Çavuşoğlu, 2013, s. 2). 20. yüzyılda bilimsel buluşlar, teknolojik ilerlemeler ve yenilikler, artan refah düzeyi çocuk kavramını olumlu etkilemişti. Bu dönemde çocuğun erişkinden farklı fiziksel, fizyolojik ve psikolojik özellikleri bulunduğu, devamlı büyüme ve gelişme süreci gösterdiği bilinci uyanmış, bilimsel olarak çocuk bakım standartları geliştirilmiş, çocukların bakımının bir toplum sorunu olduğu ve her toplumun bu sorumluluğu yüklenmesi gereği ileri sürülmüştür (Görak,

Erdoğan, Savaşer ve Çakıroğlu, 1992, s. 2). Bu yüzyıl içinde çocukla ilgili tarihsel süreç kronolojik olarak incelendiğinde;

1912-Amerika’da çocuk bürosu kuruldu. Bu büro, ırk, sosyo-ekonomik, kültürel fark gözetmeksizin sağlıklı, hasta, engelli tüm çocukların sağlığıyla ilgileniyordu (Çavuşoğlu, 2013, s. 2).

1924-Milletler Cemiyeti’nce çıkarılan **‘Çocuk Hakları Cenevre Bildirisi’** ilk bildiridir. Bu bildiri II. Dünya Savaşı’nın çıkması ile kağıt üzerinde kaldı (Görak, Erdoğan, Savaşer ve Çakıroğlu, 1992, s. 2).

1946-Birleşmiş Milletler Örgütü (BM) tarafından çocukların acil gereksinimlerini karşılamak, dünya çocuklarının durumunu iyileştirmek amacıyla Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (**UNICEF: The United Nations International Children’s Emergency Foundation**) kuruldu (Onat ve Cenani, 1996, s. 14).

1948-BM tarafından Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) kuruldu (Onat ve Cenani, 1996, s. 14).

1948-Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi kabul edildi. Bildirge’nin 25. maddesi anne ve çocukların özel bakımı ile yardım alma haklarını içeriyordu (Çavuşoğlu, 2013, s. 2).

1948-Paris’te Uluslararası Çocuk Merkezi kuruldu (Çavuşoğlu, 2013, s. 3).

1959-14. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda ‘Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi’ kabul edildi (Marlow, 1977, s. 6).

1978-DSÖ ve UNICEF temsilcilerinin de katıldığı Alma-Ata Konferansında **‘Temel Sağlık Hizmeti (TSH)’** kavramı ortaya atıldı. TSH, çocuk sağlığı hizmetlerinde de uygulamaya konuldu, koruyucu çocuk sağlığı hizmetlerinde önemli gelişmeler kaydedildi (Görak, Erdoğan, Savaşer ve Çakıroğlu, 1992, s. 4).

1979-Tüm dünya çocuklarının sorunları ve haklarına önem verme, gereksinimlerin incelenmesi ve onların haklarının farkına varılması amacıyla bu yıl **‘Uluslararası Çocuk Yılı’** olarak ilan edildi (Çavuşoğlu, 2013, s. 3).

1982-DSÖ ve UNICEF az gelişmiş ülkelerde Ana ve Çocuk Sağlığı Hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik **‘Çocuk Sağ Kalım Devrimi’** veya **‘Çocuk Yaşatma Seferberliği’** adı verilen bir programın uygulanmasını önerdi (Görak, Erdoğan, Savaşer ve Çakıroğlu, 1992, s. 4).

1985-BM tarafından bu yıl **‘Gençlik Yılı’** olarak kabul edildi (Çavuşoğlu, 2013, s. 3).

1989-BM Genel Kurulunda ‘**Çocuk Hakları Sözleşmesi**’ kabul edildi. Üye ülkelerin imza ve onayına açılan sözleşme çocukların bireysel haklarını işleyen 54 maddeden oluşmaktadır.

1990- Türkiye sözleşmeyi 1990 yılında imzaladı, 1995 tarihinde ise Resmi Gazete’de yayınlayarak yürürlüğe koydu (Onat ve Cenani, 1996, s. 15).

1990-Çocuklar için Dünya Zirvesi New York’ta toplandı. 2000 yılında ulaşılabilecek hedefleri içeren bir eylem planı imzalandı (UNICEF, 2005).

1999-Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Derhal Alınacak Önlemlere İlişkin Sözleşme ILO tarafından kabul edildi (Efe ve Uluoğlu, 2015, s. 57).

2000-BM Binyıl Kalkınma Hedefleri’nde özel olarak çocuklara ilişkin hedeflere de yer verdi. Bunların arasında 2015 yılına kadar beş yaş altı ölüm oranlarının üçte iki oranında azaltılması ve bütün çocukların ilköğretim eğitimi görmelerinin sağlanması vardır. Ayrıca 2 protokol kabul edilmiştir. Bunlardan biri çocukların silahlı çatışmalara katılmamaları, diğeri ise çocuk satışı, fuhuş ve pornografisi ile ilgilidir (UNICEF, 2005).

2002-BM Genel Kurulu Özel Çocuk Oturumunu gerçekleştirmiştir (UNICEF, 2005).

2002-ILO tarafından tüm dünyada dikkatleri çocuk işçiliğiyle mücadelede çekmek için 12 Haziran günü ‘Çocuk İşçiliğine Karşı Dünya Günü’ olarak kabul edilmiştir (Efe ve Uluoğlu, 2015, s. 56)

Günümüzde 20 Kasım ‘**Evrensel Çocuk Günü**’ (**Universal Children’s Day**) veya ‘*Çocuk Hakları Günü*’ olarak kabul edilmiştir (Çavuşoğlu, 2013, s. 3). Bunun dışında çeşitli ülkelerde farklı günlerde çocuk günü kutlanmaktadır.

Osmanlı Devleti’nde Çocuk

700 yıllık tarihe sahip Osmanlı İmparatorluğu’nda çocuk kavramı tarihsel süreç içerisinde farklılıklar göstermiştir. Osmanlı’da çocukların okula başlama yaşı ‘4 yaş, 4 ay, 4 gün’ biçimindeydi. Bunun İslami kurallarla bağlantılı din öğretimine başlamanın uygun zamanı olduğu belirtilmektedir. Ayrıca İslami gelenekte bu yaş ölçüsü uğurlu sayılmıştır (Türk, 2011, s. 161; Lindberg Ahioğlu, 2012, s. 47). Osmanlı’da ilk eğitim hemen her mahallede bulunan sübyan mekteplerinde (mahalle mektebi) alınmaktaydı (Üstünipek ve Üstünipek, 2014, s. 36). ‘Sabi’ denilen 4-5 yaşlarındaki kız ve erkek çocukları Kuran, namaz kılma, namazda okunacak ayetler, dualar ve biraz da yazı yazmayı öğrenirlerdi. Sonrasında eğitim medresede devam etmekteydi (Türk, 2011, s. 161).

Osmanlı'da çocukların sübyan mektebine başlaması için ailelerin isteği ile bir tören düzenlenmiştir. Bu törene 'Âmin Alayı, Dua Alayı' denmekte idi. Âmin Alayı, Osmanlı'da okul bilincinin oluşmasını sağlayan önemli bir gelenektir. Âmin Alayı genellikle kandillerde veya Pazartesi, Perşembe günleri düzenlenirdi. Tören sırasında okunan ilahiler ve çocukların yüksek sesle 'âmin' diye bağırmasından dolayı halk arasında Âmin Alayı olarak nitelendirilen bu törenin aşamaları oldukça ayrıntılıdır. İki aşamadan oluşan bu törenin ilk aşamasında okul heyeti okula başlayacak çocuğu evinden alarak mahalle arasında gezdirmekte, bu sırada ilahiler okunmaktadır. İkinci aşama evde geçmekte olup, okulun hocası çocuğun ilk dersini vermektedir. Temsilen okul hocası alfabenin ilk harfi olan elifi öğrettikten sonra tören sonlanmaktadır. En son olarak aile tarafından alaya yemek dağıtılarak, konuklar ağırlanırdı (Üstünipek ve Üstünipek, 2014, s. 37-38). Şehzadeler için ise bu tören bir düğün kadar ciddiye alınırdı. Tören için İstanbul'daki çok özel mekanlar seçilir, törene padişah ve devlet erkani da katılırdı (Türkoğlu, 1997, s. 112).

Osmanlı döneminde çocuklar yetişkin yaşamına alıştırmak için yaz dönemlerinde tanıdıklarının ya da yakınlarının işlerinde çırak olarak; kırsal kesimlerde ise tarlada çalışırlardı (Lindberg Ahioğlu, 2012, s. 47). Osmanlı padişahlarının kız çocukları, çocuk yaşta hatta bebek iken devlet büyükleri ile nişanlandırılmışlar veya erken dönemde evlendirilmişlerdi. Bunun diplomatik ve siyasal etmenlerden dolayı olduğunu söyleyebiliriz. Saray yaşamında doğan çocuklar için 'beşik alayı' adı verilen törenler düzenlenirdi. Bu törenler erkek çocuklar için daha görkemli olmaktadır. Örneğin bebek erkek olduğunda 5 vaktin her birinde 7'şer, kız çocuklarda ise 3'er top atılırdı (Türkoğlu, 1997, s. 106-108).

Cumhuriyet Döneminde Çocuk

20. yüzyıla damgasını vuran liderlerin başında gelen Atatürk'ün çok yönlü liderliğinin yanı sıra en belirgin özelliklerinden birisi çocuklara karşı duyduğu derin sevgi ve şefkattir. "Çocuk" sözcüğünü çok seven Atatürk, bu sözde bir sevgi, bir yaşam ve bir canlılık bulmuş, onun için sevdiklerine hangi yaşta olurlarsa olsunlar "çocuk" diye seslenmiştir (Çolak, 2006, s. 95).

Atatürk'ün çocuklara verdiği önem, edindiği manevi çocuklarında da görülmektedir. Bu davranışıyla halkına örnek olmaya çalışmıştır. Manevi evlatlarını kendi öz çocukları gibi korumuş, eğitimlerine önem vermiş, ülkeye yararlı bireyler olmalarını sağlamıştır (Çağlayan, 2012, s. 2). Ata'nın çocuklarda en hoşuna giden yan, saflıkları, ikiyüzlülük nedir bilmemeleri, bütün istek ve duygularını içlerinden geldiği gibi açıklamalarıdır (Koç,

2010, s. 75). Atatürk'ün çocuk sevgisinin toplumsal görüntüsü birtakım kurumların kurulmasıyla kendisini gösterir. Bunların başında çocuk bayramını ve çocuk esirgeme kurumunu sayabiliriz. (Onur, 2010, s. 254). Dünya liderleri arasında çocuklara bayram armağan eden tek liderdir (Çağlayan, 2012, s. 2). Türkiye'de 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ilk olarak Nisan 1929'da kutlanmaya başlanmıştır.

Sonuç

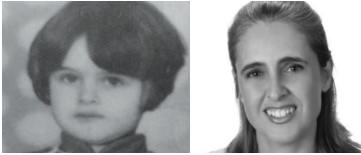
Eğitim, teknoloji ve sağlık alanındaki ilerlemeler, bulaşıcı hastalıklara karşı alınan önlemler, yeni teşhis ve tedavi yöntemleri ile çocuk ölümleri azalmış, çocuğun değeri artmıştır. Çocuğun sağlıklı beslenmesi, temiz bir çevrede yetişmesi, iyi bir eğitim alması olanakları artmış, bu da çocuk sağlığını ve gelişimini olumlu yönde etkilemiştir. Ancak tüm bu olumlu gelişmelere karşın tüm dünya çocukları; kendilerine verilen değer, eğitim, sağlık vb. olanaklar açısından eşit ve istenilen düzeyde değildir. Bu nedenle çocukların daha iyi koşullarda yaşatılabilmesi ve sorunlarının daha etkili ve kısa sürede çözümlenmesine yönelik ortak kalıcı çözümler üretilmelidir.

** Zeynep Erkut

İstanbul Üniversitesi, Florence Nightingale
Hemşirelik Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları
Hemşireliği Anabilim Dalı Türkiye

zeeyynnepp05@hotmail.com

** Serap Balcı

İstanbul Üniversitesi, Florence Nightingale
Hemşirelik Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları
Hemşireliği Anabilim Dalı Türkiye

seraybalci@hotmail.com

** Suzan Yıldız

İstanbul Üniversitesi, Florence Nightingale
Hemşirelik Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları
Hemşireliği Anabilim Dalı Türkiye

suzuil58@gmail.com

Kaynakça

Başaranbilek, E. (1994). Arkeolojik eserlerde çocuk. B. Onur (Yay. Haz.). *Toplumsal Tarihte Çocuk içinde* (ss. 44-55). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Bülbül, S.H. (2004). Ergen etiği. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 13(6), 206-210.

Çağlayan, İ. (2012). Atatürk'ün çocukları. *İstanbul Arel Üniversitesi, İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 2, 1-15.

- Cavuşoğlu, H. (2013). Çocuk Sağlığı Hemşireliği (11.bs.). Ankara: Sistem Ofset Basımevi.
- Çolak, M. (2006). Bir Macar çocuğun anılarında Atatürk. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı*, 95-105.
- Efe, H. ve Uluoğlu, S.A. (2015). Dünyada çocuk işçiliğiyle mücadelede gelinen nokta ve geleceğe dair bazı öngörüler. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 13(51), 46-72.
- Elkind, D. (1999). Çocuk ve Toplum Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler. (D. Öngen, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Görak, G., Erdoğan, S., Savaşer, S., Çakıroğlu, S. (1992). *Anadolu Üniversitesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği*. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Humanium. (2011). *Children's Rights History*. Humanium web sitesinden 29 Ağustos 2016 tarihinde erişildi: <http://www.humanium.org/en/childrens-rights-history/>
- Karaman, G. ve Nas, E. (2012). Çorum İskilip'te geçmişten günümüze aktarılan bir miras: Ahşap oyuncaklar. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 103-116.
- Kentel, K.M. (2011). Tarihi oynayan çocuklar. Ş. Sentürk (Yay. Haz.). *Oyuncak Sergisi Sergi Kitabı* içinde (ss. 51-58). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kocaer, Ü. (2006). *Hekim ve hemşirelerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Koc, E. (2010). Atatürk, cumhuriyet ve çocuk ruhu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 45, 71-82.
- Lambert, T. (2008). *A Brief History of Children*. A World History Encyclopedia web sitesinden 25 Ağustos 2016 tarihinde erişildi: <http://www.localhistories.org/children.html>
- Lindberg Ahioğlu, E.N. (2012). Çocuk yetiştirme açısından Türkiye'de çocukluğun tarihi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 41-52.
- Marlow, D.R. (1977). *Textbook of Pediatric Nursing*, London: W.B. Saunders Co.
- Nasıroğlu, S. (2014). Çocuk istismarında rehabilitasyon ve tedavi merkezleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 67-78. doi: 10.5455/cap.20131231120555
- Onat, T. ve Cenani, A. (1996). Pediatrinin tarihçesi. T. Onat (Yay. Haz.). Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları *Cilt I* içinde (ss. 3-16). İstanbul: Eksen Yayınları.
- Onur, B. (2010). Atatürk ve çocuk. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 53(4), 253-257.
- Tan, M. (1994). Çocukluk: dün ve bugün. B. Onur (Yay. Haz.). *Toplumsal Tarihte Çocuk* içinde (ss. 11-26). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Törüner, E.K. ve Büyükgönenc, L. (2012). Çocuk Sağlığı Temel Hemşirelik Yaklaşımları. Amasya: Göktuğ Yayıncılık.
- Türk, İ.C. (2011). Osmanlı Devleti'nde okul öncesi eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 192, 160-173.
- Türkoğlu, S. (1997). Osmanlı sarayında çocuk. B. Onur (Yay. Haz.). Çocuk Kültürü 1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri içinde (ss. 105-123). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- U.N. General Assembly. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. U.N. General Assembly web sitesinden 28 Ağustos 2016 tarihinde erişildi: <http://www.cirp.org/library/ethics/UN-convention/>
- UNICEF. (2005). *Dünya Çocuklarının Durumu 2005 Çocukluk Tehdit Altında*. UNICEF web sitesinden 28 Ağustos 2016 tarihinde erişildi: http://www.unicef.org/turkey/pdf/_dcd05.pdf
- Üstünipek, M. ve Üstünipek, Ş. (2014). Amin Alayı ve resimlerde ele alınışı. *Art-Sanat*, 1, 35-45.
- Yapıcı, M. ve Yapıcı, Ş. (2004). Bir değer olarak çocukluk. Üniversite ve Toplum Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi, 4(4). 31 Ağustos 2016 tarihinde <http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=205> adresinden erişildi.
- Yurdakök, M. (2016). *Anadolu'da Çocuk Hekimliğinin 12.000 Yıllık Öyküsü*. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.